

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

THE FEATURES OF A TAX ADJUSTMENT OF BUSINESS ACTIVITIES IN UKRAINE

Загорельська Т.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри
обліку, економіки та управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Ступнікер Г.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри
обліку, економіки та управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Крутиков К.М.

магістрант,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

У статті висвітлено досвід застосування інструментів податкового регулювання суб'єктів малого підприємництва, що дає змогу досягти більшої ефективності підприємницької діяльності. Розглянуто законодавчі аспекти державної підтримки та податкового регулювання діяльності суб'єктів малого бізнесу. Визначено особливості розвитку фінансової діяльності вітчизняних підприємств та напрямів вдосконалення податкового регулювання.

Ключові слова: податкове регулювання, податки, державне регулювання, фінансова діяльність, підприємництво, ефективність.

В статье отражен опыт применения инструментов налогового регулирования субъектов малого предпринимательства, который позволяет достичь большей эффективности предпринимательской деятельности. Рассмотрены законодательные аспекты государственной поддержки и налогового регулирования деятельности субъектов малого бизнеса. Определены особенности развития финансовой деятельности отечественных предприятий и направлений совершенствования налогового регулирования.

Ключевые слова: налоговое регулирование, налоги, государственное регулирование, финансовая деятельность, предпринимательство, эффективность.

The article describes the experience of using the instruments of tax regulation of small business entities, which allows achieving greater efficiency of entrepreneurial activity. The legislative aspects of a state support and the tax regulation of the activities of small business entities are considered. The features of the development of a financial activity of domestic enterprises and directions of perfection of tax regulation are determined.

Key words: tax regulation, taxes, state regulation, financial activity, entrepreneurship, efficiency.

Постановка проблеми. Великого значення в умовах переходу економіки до стадії економічного зростання набуває податкове регулювання, оскільки податки, виконуючи низку функцій, дають державі можливість сприяти створенню належних умов для виробничо-комерційної та фінансової діяльності підприємств. Тому одним з найважливіших засобів державного впливу на підприємницьку діяльність є податкове регулювання, яке дає змогу досягти більш ефективного використання всіх видів ресурсів, зокрема фінансових, а також інтенсифікувати підприєм-

ницьку активність. Під податковим регулюванням розуміють заходи впливу на економіку та соціальні процеси через зміну переліку та розміру податків, податкових ставок, податкових пільг, зниження чи підвищення загального рівня оподаткування, використання альтернативних систем оподаткування тощо.

Податки є одним з головних важелів впливу на фінансово-господарські результати діяльності підприємства та доходи бюджету. Держава за допомогою збільшення або зменшення державних обсягів податкових надходжень, зміни

форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва може сприяти зростанню чи спаду господарської активності, створенню сприятливої кон'юнктури на ринку. Використовуючи ті чи інші податкові пільги, держава пригнічує або підвищує ефективність виробництва. Тобто податки можуть і зворотно впливати на фінансову діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей податкового регулювання в Україні присвячено праці значної кількості вітчизняних учених-економістів, зокрема роботи В.Л. Андрущенка, О.Д. Василика, А.І. Даниленка, О.Д. Данилова, М.Я. Дем'яненка, В.Б. Захожая, В.І. Кравченка, Я.В. Литвиненка, Х.З. Махмудова, А.М. Поддєрьогіна, А.М. Соколовської, В.М. Федосова, С.І. Юрія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак аналіз наукової літератури дає змогу дійти висновку, що на сучасному етапі розвитку економічної науки ще недостатньо досліджено вплив податкового регулювання на підприємницьку діяльність підприємства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в дослідженні впливу податкового регулювання на підвищення ефективності підприємницької діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податки за своїм змістом, функціями та засобами регулювання класифікуються за різними ознаками: від рівня запровадження до характеру використання. При цьому податкове регулювання ґрунтується на функціях податків, до яких, окрім фіскальної, віднесено контрольну та регулюючу, а також здійснюється за допомогою зміни окремих елементів податкової системи, тобто кола суб'єктів податкового регулювання, об'єктів оподаткування, податкових ставок, податкових періодів, податкових пільг.

Сутність і мета податкового регулювання проявляється через регулюючу функцію системи оподаткування, в процесі реалізації якої здійснюється її вплив на такі показники виробничо-господарської діяльності підприємств, як собівартість продукції, виручка від реалізації, чистий прибуток, швидкість обігу оборотних коштів, платоспроможність, фінансова стійкість, іммобілізація оборотних коштів. Таким чином, величина майже всіх ресурсів підприємства впливає на розмір сплачених податків з огляду на точку зору формування об'єктів оподаткування. У зв'язку з цим очевидно, що ефективно використання кожного ресурсу підприємства, їх кількість та якість впливають на обсяг податкових платежів підприємства.

Для глибшого розуміння впливу податків на підприємницьку діяльність загалом вважаємо необхідним окремо визначити сутність фінансової діяльності, оскільки це поняття є багато-

значним та використовується як в економічній науці, так і в багатьох галузях права. Серед нормативно-правових документів, які стосуються здійснення фінансової діяльності, перш за все варто назвати Господарський кодекс України (ГКУ), що не містить визначення фінансової діяльності суб'єктів господарювання, а лише закріплює види такої діяльності. Так, відповідно до ст. 333 ГКУ, фінансова діяльність суб'єктів господарювання включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, допоміжну діяльність у сфері фінансів та страхування [1]. Ці види фінансової діяльності фактично є видами діяльності з надання фінансових послуг, що здійснюються на професійних засадах спеціальними суб'єктами господарювання та мають дуже вузьке використання.

Відзначимо, що категорія «фінансова діяльність» використовується також у бухгалтерському обліку. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» закріплює визначення фінансової діяльності як діяльності, що веде до змін розміру й складу власного та позикового капіталів підприємства. При цьому під підприємствами розуміються юридичні особи всіх форм власності (крім банків та бюджетних установ) [2].

О.М. Бандурка, М.Я. Коробов та інші науковці відзначають, що, згідно із законодавчим визначенням фінансової діяльності, вона є лише операцією, пов'язаною з надходженням власного капіталу й позик, а також виплатою дивідендів. Таке звужене розуміння фінансової діяльності підприємств, на думку авторів, є прикладом незовсім вдалого вживання узвичаєної термінології в державних нормативних актах, адже воно залишає за межами поняття «фінансова діяльність» такі явища, як формування фінансових ресурсів підприємств, одержання й використання прибутку (зокрема, у вигляді дивідендів), розміщення капіталу в активах (зокрема, фінансування капітальних вкладень, амортизаційна політика, сплата податків) [3, с. 5].

Поняття фінансової діяльності суб'єктів господарювання можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях. У вузькому розумінні основний зміст фінансової діяльності полягає у фінансуванні підприємства. У широкому значенні під фінансовою діяльністю розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшенням вартості) та поверненням. Інакше кажучи, як зазначає О.О. Терещенко, фінансова діяльність (у широкому розумінні) включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства та пов'язаних з фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності суб'єкта господарювання [4].

Г.І. Філіна відзначає вплив організаційно-правової форми суб'єкта господарювання на його

фінансову діяльність [5, с. 24–27]. Особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання та поділ їх на групи розглядаються в роботі А.В. Попової, яка запропонувала розмежувати фінансову діяльність юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [6]. Серед юридичних осіб дослідник виділяє приватні (одноосібні) підприємства, господарські та акціонерні товариства, причому переваги двох останніх полягають у тому, що вони, як правило, здійснюють фінансування своєї підприємницької діяльності як за рахунок власного, так і на основі позикового капіталу.

Відомо, що ст. 55 ГКУ розмежовує суб'єктів господарювання за середньою кількістю працівників та річним доходом на суб'єктів великого, середнього й малого підприємництва. Відповідно до ч. 3 ст. 55 ГКУ суб'єкти господарювання залежно від кількості працівників та обсягу доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, зокрема суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Таким чином, першим етапом під час вибору ефективної системи оподаткування, обліку та звітності є визначення розміру суб'єкта підприємства за наявною класифікацією. Основним нормативно-правовим документом у цьому напрямі є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» (далі – Закон). Частиною 1 ст. 15 Закону визначено, що державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, зокрема підтримку у сфері інновацій, науки, промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів для ведення бізнесу [7].

Метою державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні є насамперед створення сприятливих умов для розвитку малого й середнього підприємництва; забезпечення розвитку суб'єктів малого й середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого й середнього підприємництва.

При цьому державою декларуються принципи державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні, серед яких найбільш вагомими, на нашу думку, є принципи ефективності підтримки малого й середнього підприємництва, доступності отримання ними державної та створення рівних можливостей для доступу вказаних суб'єктів до участі у виконанні загальнодержавних, регіональних та місцевих програм розвитку малого й середнього підприємництва, а також отримання

державної підтримки. Надання фінансової державної підтримки здійснюється спеціально впроваженими органами у сфері розвитку малого й середнього підприємництва [8, с. 151].

Подальшим етапом застосування інструментів податкового регулювання є вибір простої або спрощеної форми бухгалтерського обліку, під час якого потрібно враховувати вибрану систему оподаткування. Важливість цього етапу підкреслюють П.Л. Сук та Л.К. Сук [9, с. 335], які наголошують на тому, що для прибуткового ведення підприємницької діяльності необхідно вибрати найоптимальнішу форму господарської діяльності, яка повинна враховувати можливість застосування простої або спрощеної форми бухгалтерського обліку. Зрозуміло, що проста форма ведення бухгалтерського обліку доцільна до застосування саме малими підприємствами.

Наступним етапом є вибір системи оподаткування, що як базовий елемент обліку одночасно регулює правові фінансові відносини та є важливою для суб'єкта підприємництва, потребуючи виважених кроків для успішного впровадження. Згідно з нормативно-правовими джерелами податкова система – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються до бюджетів і державних цільових фондів у встановленому законами України порядку; принципів, форм і методів їхнього встановлення, зміни чи скасування; дій, що забезпечують повну та своєчасну їхню сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства. Сьогодні податкова система України містить три основні підсистеми, такі як підсистема оподаткування юридичних осіб, підсистема оподаткування фізичних осіб, збори в державні цільові фонди.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності (ССО) була запроваджена в Україні з 1 січня 1999 року. Визначальною рисою ССО є спрощення способу оподаткування. Підприємства та підприємці, що використовують ССО, сплачують особливий податок (єдиний податок), який заміняє частину інших податків та зборів, перш за все податок на прибуток підприємств (ППП), податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податок на додану вартість (ПДВ). Єдиний податок має спрощений механізм нарахування, що дає змогу його платникам зменшити витрати на ведення обліку та подання звітності. Зокрема, частина платників єдиного податку має право не використовувати реєстратори розрахункових операцій (касові апарати).

Метою запровадження ССО була підтримка малого бізнесу та сприяння його розвитку. З часу запровадження ССО зазнавала неодноразових змін, які стосувалися ставок єдиного податку (ЄП), порядку його нарахування, переліку податків, які замінялись єдиним податком, а також критеріїв надання підприємствам та фізичним особам-підприємцям (ФОП) права

на використання ССО. Найбільшими були зміни 2010 року, що передбачали збільшення зобов'язань для платників єдиного податку зі сплати внесків.

За теперішніх умов ведення підприємницької діяльності право використовувати ССО мають підприємства-юридичні особи (ЮО) та фізичні особи-підприємці, які відповідають таким вимогам: обсяг реалізованої продукції становить не більше 5 млн. грн. на рік; вид (види) діяльності є дозволеними для платників ЄП [10]. До дозволених відносяться всі види діяльності, крім окремо зазначених у Податковому кодексі, зокрема обмін валют, переважна частина фінансових, страхових та інвестиційних послуг, здійснення операцій з підакцизними товарами (крім роздрібної торгівлі пивом та торгівлі паливно-мастильними матеріалами в ємностях до 20 л), а також видобуток та реалізація корисних копалин (крім корисних копалин місцевого значення). Крім цього, юридичні особи не мають права використовувати ССО, якщо у їх статутному фонді частка юридичних осіб, що не використовують ССО, становить 25% або більше.

Станом на 30 жовтня 2018 року єдиний податок замінює такі податки, як податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб (щодо доходів, що отримані від здійснення підприємницької діяльності платника ЄП), ПДВ з операцій постачання товарів та послуг всередині України (крім оподаткування платників ЄП, що одночасно є платниками ПДВ), а також податок на майно (щодо земельного податку на ділянки, які використовуються для провадження господарської діяльності платниками ЄП). Крім цього, ФОП-платники єдиного податку не є платниками військового збору.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності є інструментом надання субсидій частині виробників товарів та послуг. В економічній теорії субсидія означає будь-яку фінансову або іншу допомогу, яку держава надає суб'єктам господарювання або їх групам на вибірковій основі. Спрощена система оподаткування в Україні є способом надання такої допомоги. По-перше, одним з компонентів ССО є зменшення вимог до обліку та звітності, що зменшує адміністративні витрати тих суб'єктів господарювання, які застосовують ССО. По-друге, ССО дає змогу зменшувати обсяг податків, який сплачують суб'єкти господарювання.

Субсидії, які надаються суб'єктам господарювання за допомогою ССО, можна поділити на три групи [11]:

1) зменшення податкового навантаження на суб'єкт господарювання в результаті заміни податку на прибуток підприємств (ППП) або податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) (з підприємницької діяльності), а також податку на додану вартість (ПДВ) єдиним податком;

2) зменшення податкового навантаження на суб'єкт господарювання в результаті заміни

ПДФО (з оплати найманої праці) єдиним податком, а також в результаті зменшення зобов'язань зі сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) (який ФОП-платники єдиного податку можуть сплачувати в обсязі, меншому, ніж наймані працівники);

3) зменшення фінансового навантаження на суб'єкт господарювання в результаті скорочення витрат на ведення бухгалтерського обліку та звітності (включаючи витрати на навчання персоналу, проходження перевірок та сплату штрафів).

Застосування ССО дає змогу підприємцям зменшити податкове навантаження за рахунок заміни податку на прибуток підприємств або ПДФО (з підприємницької діяльності), а також ПДВ (якщо підприємець або підприємство є його платником) єдиним податком. Оцінити загальний розмір субсидії, яка полягає у зниженні відповідного податкового навантаження, можна за допомогою моделювання, сутність якого полягає у визначенні потенційного податкового навантаження на платників єдиного податку, яке б вони несли в разі застосування загальної системи оподаткування. Моделювання базується на узагальнених даних щодо фінансових показників суб'єктів господарювання, розподілу доходів платників єдиного податку за групами, а також на низці припущень. Надання такої субсидії підприємствам не було передбачено розробниками ССО, але вона фактично надається, оскільки суб'єкти господарювання використовують ССО для скорочення податкового навантаження під час оплати праці. Це відбувається в такий спосіб. На вимогу суб'єкта господарювання наймані працівники цього суб'єкта реєструються приватними підприємцями та укладають договір про співпрацю з цим суб'єктом. Відповідно, суб'єкт господарювання скорочує витрати на сплату ЄСВ, а також на сплату податку (ставка ЄП становить 3%, ПДФО – 18%). Прикладами такого способу організації бізнесу є робота роздрібних магазинів, кожен продавець яких зареєстрований як ФОП, а також діяльність підприємств автосервісу, косметичних салонів, працівники яких також можуть бути оформлені як підприємці.

Зокрема, фізичні особи-підприємці, які є платниками єдиного податку та не є платниками ПДВ, мають вести лише книгу обліку доходів, яка заповнюється раз на день та може існувати в електронному вигляді. Юридичні особи з аналогічним статусом мають вести бухгалтерський облік у спрощеному порядку, який передбачає, окрім іншого, збереження первинних документів обліку. Додаткові зобов'язання з ведення бухгалтерського обліку накладаються на тих платників єдиного податку, які є також платниками ПДВ.

Спрощення бухгалтерського обліку дасть змогу скоротити витрати на оплату праці бухгалтерів або самостійне ведення бухгалтерського обліку, оплату бланків документів та спеціалізо-

ваного програмного забезпечення. Крім цього, мають скоротитися підстави для проведення перевірок та накладення штрафів податковими органами, а отже, зменшитися відповідні витрати часу та грошей. У цьому вимірі заходи, результатом яких є зменшення розмірів податкового навантаження в Україні, мають привести до вивільнення додаткових фінансових ресурсів для розвитку підприємництва, а спрощення процедур податкової звітності дасть змогу зменшити ризик корупції.

Висновки. Успішне ведення підприємницької діяльності має враховувати всі важливі аспекти господарювання. Вважаємо, що одним з перспективних напрямів податкового регулювання діяльності підприємств є впровадження альтернативних систем оподаткування та державна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває оцінювання економічного ефекту від впровадження дієвих інструментів податкового регулювання.

З одного боку, спрощена система оподаткування має сприяти легалізації малого бізнесу, оскільки складність обліку та процедур сплати податків, а також зловживання представників

держави під час застосування норм податкового законодавства є однією з причин перебування частини малого бізнесу «в тіні». З іншого боку, вона має активізувати підприємницьку діяльність, оскільки зменшення вимог до обліку та звітності знижує бар'єр для входу на ринок нових суб'єктів підприємництва, а особливо фізичних осіб-підприємців.

Малі та середні підприємства швидко реагують на всі зміни у бізнес-середовищі. Саме тому вони першими відчують негативний вплив надмірного обтяження бюрократією, але водночас є першими, хто має можливості підвищення добробуту їх власників та процвітання своїх компаній внаслідок рішучої ініціативи та готовності боротьби з проявами бюрократизму та корупції. Такі підприємства здатні значно сприяти соціальному та регіональному розвитку країни через те, що вони є прикладом ініціативності та дієвості. Однак для вирішення багатьох проблем своєї виробничо-господарської та фінансової діяльності приватні підприємства мають не лише здійснювати фінансування за рахунок власного прибутку, але й використовувати додаткові внески учасників, мати можливість залучати позикові кошти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1430143324535532>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2002. 384 с.
4. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 554 с.
5. Філіна Г.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 320 с.
6. Попова А.В. Поняття й особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Адміністративне право і процес. 2017. № 19. С. 103–110. URL: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-19-2017>.
7. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI (зі змін. та доп.) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
8. Кошелева О.Г. Фінансово-кредитна складова інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні. Фінансова система України. 2012. № 19. С. 151–155.
9. Сук Л.К., Сук П.Л. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 507 с.
10. Податковий кодекс України від 25 листопада 2018 року № 2755-VI (зі змінами і доповненнями) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
11. Спрощена система оподаткування в Україні: оцінка в контексті сучасних реалій / ред. О.В. Бетлій, І.М. Бураковський, К.О. Кравчук. Київ, 2015. URL: http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5196.